

Недељко В. РАДОСАВЉЕВИЋ*

Историјски институт

Београд

СРПСКА РЕВОЛУЦИЈА И ЦРКВЕНО ПИТАЊЕ 1804–1825**

Апстракт: У раду је указано на промене у структури Православне цркве у ратном и делом у мирнодопском периоду Српске револуције, од 1804. до 1825. Тај период је карактеристичан по јачању утицаја новог чиниоца, српских националних власти, на црквене прилике, чиме је однос у надлежностима установљен између Православне цркве и османске државе у 15. веку први пут значајније промењен. Иако су се у наведеном хронолошком оквиру прилике више пута мењале, од Другог српског устанка улога српских власти постајала је све важнија. То време не карактеришу административне промене у црквеној структури, попут добијања потпуне црквене аутономије, промене броја или граница митрополија или снажног утицаја српских власти на изборе митрополита. Међутим, тада је постављена основа за стварање аутономне Православне цркве у Кнежевини Србији, што је био један од најзначајнијих резултата у заокруживању српске државне аутономије.

Кључне речи: Српска револуција, Васељенска патријаршија, митрополије, црквена аутономија, утицај, власт.

У периоду од 15. до 19. века, све аутокефалне и аутономне православне цркве, изузев Московске патријаршије и Карловачке митрополије, која је по укидању Пећке патријаршије 1766. наставила самостално деловање, налазиле су се у Османском царству или његовим вазалним кнежевинама.¹ У тој империји

---

* nedeljko_radosavljevic@yahoo.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја *Европа и Срби : подстицаји и искушења европске Модерне 1804–1918* (Ев. бр. 177031).

¹ Изузимајући Московску патријаршију, у чијем саставу се као егзархат налазила и Православна црква Грузије, све аутокефалне и аутономне православне цркве су се од средине двадесетих година 16. века налазиле у границама Османског царства или његових вазалних држава, Влашке и Молдавије. Када су угашене Пећка (1766) и Охридска патријаршија (1767), њихове

вековима је владао устаљен однос: држава – Православна црква – верници. Тај однос био је заснован на османском законодавству, проистеклом из шеријатског права и султанских кануна, и суштински се није мењао све до краја тридесетих година 19. века, односно до почетка танзиматских реформи 1839. године. Османско царство није *de jure* признавало етничку, већ само религијску припадност, иако у пракси народносна структура никада није бивала занемарена. Припадници појединих вера или вероисповести посматрани су као „заједнице истоверних“ (*tayife*), које су имале одређена колективна права. То питање је коначно уређено потпуним успостављањем милетског система у 18. веку.² Појам милета био је правно одређенији и јасније је одређивао положај појединих вера и вероисповести.³ Милети су опстали и по увођењу реформи којима су сви поданици Османског царства правно изједначени, мада је њихово постојање тада било анахроно.

Када се ради о структури Православне цркве на Балканском полуострву, промене у њој наступиле су већ почетком 19. века. Оне, међутим, нису биле резултат одлука Васељенске патријаршије или османских државних власти, већ нове геополитичке реалности, пре свега резултата Српске револуције у њеном ратном и мирнодопском периоду, као и Грчког устанка (1821–1829), чији је резултат био стварање независне државе. Иако те промене званично није признавала ни Васељенска патријаршија, ни друге помесне православне цркве, оне су биле одраз реалног стања на терену, на чијим основама је касније утемељена аутономна Православна црква у Кнежевини Србији.⁴

Када је реч о постављању основа за црквену аутономију у оквиру Кнежевине Србије, у историографији је остао мање видљив ужи хронолошки оквир, чији се почетак налази у времену постојања српске устаничке државе, а крај у 1825. години. Тај период није био обележен формалним актима којима се Православна црква у устаничкој Србији, а потом и у периоду постепене изградње српске државности дефинише као аутономна, јер њих није ни било. Међутим, догађаји који су се тада десили утицали су на уобличавање и правног положаја и будућих граница Православне цркве у Кнежевини Србији.

епархије постале су део структуре Васељенске патријаршије. Аутономна Карловачка митрополија Пећке патријаршије је, по њеном гашењу, наставила самостално постојање у Хабзбуршкој монархији. Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, Београд 2007, 44–46.

² Р. Детрез, *Не тѣрсят гѣрци, а ромеи да бѣдат*, София 2015, 46–47.

³ О. Н. Ursinus, *Millet*, Extract of the Enciclopedia of Islam, CD Rom Edition, v. 1.0, 1.

⁴ Територијално и статусно, аутономна Православна црква у Кнежевини Србији утемељена је Канонским писмом Васељенске патријаршије 1831. године. Њене границе и епархијска структура су значајним делом одређене Једренским миром, склопљеним између Османског царства и Русије 1829, којим је предвиђено стварање аутономне српске државе. Мировни уговор укључивао је и неке од тековина Првог српског устанка (границе), као и развоја српске аутономије после Другог устанка. Н. В. Радосављевић, *Аутономија православне цркве у Кнежевини Србији и арондација епископија 1831–1836*, Истраживања 25 (Нови Сад 2014) 235–239.

У време Првог српског устанка, епархије које су се налазиле у оквирима Београдског пашалука (Смедеревски санџак), прво су се нашле под делимичном, а затим и потпуном контролом устаничких власти, мада духовни ауторитет Васељенске патријаршије никада није био оспорен. Затим је, у времену од 1813. до 1815, поново враћено стање какво је било уочи Првог устанка, да би после Другог устанка 1815. године утицај нових српских власти (кнез, скупштина, локални оборкнезови) на цркву растао, све до стварања услова да се у склопу решења државног статуса Србије оствари и црквена аутономија.

У време избијања Првог српског устанка 1804, у Београдском пашалуку постојале су две митрополије, Београдска и Ужичко-ваљевска. За разлику од неких других митрополија са сложеном структуром, која је подразумевала постојање више епископија у њиховом саставу, оне су биле обичне епархије у високом митрополијском рангу.⁵ Као и у другим митрополијама и епископијама Васељенске патријаршије, на њиховом челу били су митрополити који су свој легитимитет црпели из две различите врсте дипломатичких исправа: патријаршијске синђелије о избору и султановог берата или фермана о потврђивању у звању. Без тих исправа, њихова управа не би била могућа. Такав однос Османског царства и Православне цркве установљен је када је Генадије Схоларис, први патријарх по паду Цариграда 1453, од султана Мехмеда II Освајача добио привилегије којима је њен положај уређен.⁶

Устаљени поредак, који се односио на све помесне цркве у Османском царству, значајно се изменио у време постојања српске устаничке државе. Тада поред два већ поменута чиниоца, патријаршијске црквене и османске државне власти, све већи утицај на деловање митрополита у Београдској и Ужичко-ваљевској митрополији има и трећи: српски устанички врх. Устаничка власт није покушавала да мења границе и број епархија, нити је оспоравала канонску јурисдикцију Васељенске патријаршије. За разлику од пуних верских слобода, на којима је у свим преговорима са Портом инсистирано, њој питање црквене аутономије није било примарно. Међутим, оба митрополита, београдског Леонтија Ламбровића и ужичко-ваљевског Антима Зепоса, та власт је брзо ставила под контролу. Митрополити су учествовали на српским скупштинама, и били потписници различитих представки и молби упућених османском, руском и хабзбуршком двору. У то време су знатно већи утицај од њих имали протопрезвитери, архимандрити и игумани који су ушли у државне структуре, неки и као локални команданти (војводе). Митрополити су и даље вршили своју

⁵ Исти, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 83–84. Као пример сложене структуре појединих митрополија Васељенске патријаршије, које нису представљале било какву форму аутономије, могу послужити Солунска и Трновска митрополија. Солунска је у свом саставу имала десет епархија, а Трновска четири. И. Снџгаров, *Стариятѣ тѣрновски цѣрковенѣ кодексъ*, ГСУ, БФ XI (София 1933–1934), док. 7, 4–5; И. Тютюнджиев, *Тѣрновският епископат XII–XXI в.*, Велико Тѣрново 2007, 79.

⁶ St. Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge 1968, 170.

духовну мисију, али су им друге активности, укључујући и прикупљање владичанских прихода и комуникација са другим архијерејима на подручју под османском контролом, били ограничени и надгледани.⁷ Покушаји дипломатског деловања београдског митрополита Леонтија Ламбровића, како они који су били подстакнути од стране Патријаршије у циљу мирног решења српског питања, тако и његове самосталне иницијативе, били су спречавани, а он је због њих трпео озбиљне последице.⁸

У време постојања српске устаничке државе, све до 1808. године, Васељенска патријаршија је по налогу Порте предузимала преговарачке подухвате у циљу склапања мира, ослањајући се на чињеницу да се митрополити у њој нису нашли у расколу, већ су једноставно остали изоловани линијом раздвајања сукобљених страна. Митрополити у Србији никада нису били „стављени у недејство“ (смењени, повучени или рашчињени), и могли су бити легитиман канал за преговоре о миру. Тако је патријаршијски изасланик, митрополит Авксентије, преко београдског митрополита Леонтија Ламбровића, у јесен 1807. предлагао Србима да искажу лојалност султану уз обећање да ће „добити уређење какво желе.“ Леонтије је те предлоге пренео устаничким властима, али су они одбијени по сугестијама Родофиникина, руског дипломатског агента у Србији. Следеће, 1808. године 13. (25) октобра у Голубињу код Пореча, митрополит Леонтије је водио преговоре о миру са видинским санџак-бегом Мула-пашом и видинским митрополитом Дионисијем. У преговорима су учествовали Родофиникин и Стефан Живковић Телемах. Већ раније осумњичен за издају због преговора 1807, Леонтије се потом нашао у потпуној изолацији, а 1809. је, заједно са руским дипломатским агентом Родофиникином, напустио Србију.⁹ Други митрополит у Србији, Антим Зепос, тада је био одсутан, јер се под заштитом карловачког митрополита Стефана Стратимировића лечио у Срему од тешког облика скорбута, па у тим догађајима није ни учествовао.¹⁰

Наредних година, од 1809. до 1812, уследили су покушаји стварања националне јерархије, који су показали колико је устанички врх слабо познавао канонско право. Првобитно се 1809. појавила идеја да Хаџи Мелетије Стефановић, архимандрит манастира Рача и соколски војвода, који је ишао у дипломатску мисију у Русију, тамо буде рукоположен за епископа, али се то није догодило. Истоветан покушај учињен је и фебруара 1811, када је у главном стану

---

⁷ У српској устаничкој држави су, под збирним именом „владичанска димница“, прикупљани митрополитски приходи, редуковани у односу на предустаничко време, а неки од њих су практично били и укинати, попут новца који је убиран за Патријаршију. Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 218–219.

⁸ Исто, 105–108.

⁹ Исти, *Шест портрета православних митрополита 1766–1891*, Београд 2009, 57–58; Р. Љушић, *Вожд Карађорђе*, 1, Смедеревска Паланка 1993, 242–243, 256–257.

¹⁰ Н. Радосављевић, *Антим Зепос, ужичко-ваљевски митрополит 1802–1814*, Историјски часопис 60 (Београд 2011) 281–284.

руске војске у Влашкој тражено да га молдовлашки митрополит Гаврило рукоположи и устолочи за ужичко-ваљевског митрополита. Руска дипломатија није подржала ту идеју. Тако је поступио и молдовлашки митрополит, који је остао лојалан Васељенској патријаршији.¹¹ У међувремену, године 1811, београдски митрополит Леонтије Ламбровић се вратио у Србију и остао у њој све до слома устанка 1813.¹²

Када је о реч положају Православне цркве у времену од 1807. до 1813, у Србији је створена ситуација која је имала следеће одлике: епархијска црквена структура није се променила, изузимајући чињеницу да је у подручјима суседних санџака, које је српска војска контролисала, духовна власт вршена од београдског или ужичко-ваљевског митрополита, а не надлежних архијереја (зворнички, нишки, рашко-призренски и скендеријски, видински митрополити). Та геополитичка промена касније ће битно утицати на одређивање граница Кнежевине Србије, а самим тим и аутономне Православне цркве у њој. Православље је у устаничкој Србији постало *de facto* државна религија, којој је припадало скоро целокупно становништво и државни врх, што је било потпуно супротно стању у Османском царству. Иако канонски нераскидиви део Васељенске патријаршије, Православна црква у Србији функционисала је одвојено, али не и аутономно, и била је под снажним утицајем српских власти. Покушај стварања националне јерархије преко руске дипломатије 1809–1812, као и путем одлука локалних органа власти исте године, није успео.¹³

Сломом устаничке државе 1813, све њене одлуке које су се односиле на Православну цркву престале су да важе. Османске власти су у поново окупирану Србију брзо увеле свој устаљени поредак. Поред војних, управних и фискалних мера, у то је била укључена и реконструкција милетског система, а самим тим и црквене управе на челу са лојалним митрополитима. То је, неминовно, укључивало одлуке о могућем постављању нових владика и преношења дела одговорности за понашање верника на њих.¹⁴ Српски оборкнезови били су други стуб на коме је почивала та одговорност, али њихова улога у уређењу црквене структуре није била од значаја.

Да би се црквене прилике по слому Првог устанка потпуно разумеле, треба указати на то због чега дотадашњи архијереји нису остали на челу својих митрополија, већ су били замењени новим. У њиховом случају ситуација није била сасвим идентична. Опстанак Леонтија Ламбровића на челу Београдске митрополије, у османској перцепцији компромитованог сарадњом са српским властима, био је немогућ. О томе колика кривица му је приписивана, говори и

¹¹ Руско образложење дато српским депутатима од генерала Кутузова, било је да имају сазнања да „Хаџи Мелетије не жели добро Русији.“ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 116–118.

¹² Исти, *Шест портрета православних митрополита 1766–1891*, 60–61.

¹³ Исти, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 126–127.

¹⁴ Исти, 129.

чињеница да је, међу 22 најистакнутије личности чије изручење је по слову Београдског мировног уговора из 1739. Порта тражила од Хабзбуршке монархије, његово име било прво на списку, упоредо са вождом Карађорђем Петровићем. Заједно са другим избеглим устаничким првацима, митрополит Леонтије био је интерниран у Штајерску. Из интернације је пуштен тек септембра 1814, када је прешао под руску заштиту у Кишињев.¹⁵ Леонтија Ламбровића је свакако формално сменила и Васељенска патријаршија, јер је по том питању морала следити одлуке државних власти.

Пред османски поход на Србију 1813, вероватно је већ била припремљена Леонтијева замена. На његово место дошао је Дионисије II *Нишлија*. Могуће је да га је Хуршид-паша, који је годинама као заповедник Ниша ратовао са устаницима¹⁶, лично предложио за новог београдског митрополита. Дионисије II по народности је био Србин, претходно словенски писар Хуршид-паше. Основ поверења у њега био је лични однос, очигледно добар и поред општег неповерења које су власти имале у поново подвлашћене Србе. Дионисије II је на челу Београдске митрополије дефинитивно потврђен султановим бератом, издатим 7. (19) новембра 1813. године.¹⁷ Избор и постављање митрополита српске народности на чело Београдске митрополије, одмах по сламању српске устаничке државе, говори у прилог томе да су османске власти очекивале да би, у умиривању поново освојених области, он могао имати корисну улогу.

Случај ужичко-ваљевског митрополита Антима Зепоса био је другачији. Он је марта 1804. једва спасен из Шапца, у коме је преживео јаничарску тортуру, да би потом отворено подржао устанике. За разлику од београдског митрополита Леонтија Ламбровића, и верници су му били наклоњени.¹⁸ Духовну мисију је, уз повремене преласке у пограничну област Хабзбуршке монархије, активно вршио све до 1807, када се изненада потпуно повукао у манастир Бешеново, док је управу над његовом митрополијом преузео београдски митрополит Леонтије. Његово дуго одсуствовање било је узроковано озбиљном

---

¹⁵ Све време од пуштања на слободу, Леонтије је одржавао везе са српским првацима, укључујући Карађорђа Петровића, а касније и кнеза Милоша Обреновића. Умро је у Кишињевоу 1822. Р. Љушић, *Вожд Карађорђе*, 2, Београд 1995, 212–213; Н. Радосављевић, *Шест портрета православних митрополита 1766–1891*, 61–62.

¹⁶ Године 1807. румелијском валији Хуршид-паши је осигурана сва подршка Порте да се опрема и оруђе у Нишу и околини доведу у ред, као и да се уведе строга дисциплина, како би против Србије биле могуће офанзивне операције. Без обзира на преговоре, инсистирало се на спровођењу фетве шејх-ул-ислама о војном уништењу Србије, уз поробљавање жена и деце устаника. Н. В. Радосављевић – М. Маринковић, *Једна османска наредба о војном уништењу Србије из 1807. године*, Истраживања 23 (2012) 284–286.

¹⁷ Љ. Ковачевић, *Берат Махмуда од 7. новембра 1813. београдском митрополиту Дионисију*, Споменик СКА X (1891) 29–30.

¹⁸ Прота Матија Ненадовић, упућен у локалне црквене прилике, у својим „Мемоарима“ митрополита Антима назива *света душа и наш свети Антим ваљевски*. М. Ненадовић, *Мемоари*, приредила Т. Петровић, Нови Сад – Београд 1969, 211, 218–219.

болешћу, тешким обликом скорбута од кога се лечио више година и чије је последице дуго осећао, пре свега кроз општу слабост организма.¹⁹ Управо у том периоду, године 1808, Васељенска патријаршија је, преко Николаса Бекеле, царског комесара у Пешти, са њим обновила контакт, када му је највероватније и саопштена одлука о амнестији од османских власти, и дато одобрење да поново иде у своју митрополију.²⁰ Антим Зепос није као Леонтије Ламбровић имао склоности да значајније учествује у световним пословима, и од тада се постепено дистанцирао од устаника. У Србији је кратко боравио 1810, а потом и 1812. године. У време када је устаничка власт покушала да успостави националну јерархију, Антиму Зепосу је била намењена част да постане београдски митрополит, уз замисао да његову интронизацију изврши карловачки митрополит Стратимировић. По истом плану, митрополит Леонтије Ламбровић би, без епархије, остао уз Карађорђа, а Хаџи Мелентије Стефановић, архимандрит манастира Раче, био би нови ужичко-ваљевски митрополит. Међутим, током боравка у Србији 1812. године, Антим Зепос чак није ни протестовао против тога што је његовом митрополијом управљао рачански архимандрит Хаџи Мелентије Стефановић.²¹ Можда се због Антимовог дистанцирања од устаника на Порти и у Патријаршији оклевало са његовом сменом и избором новог ужичко-ваљевског митрополита. Решење те ситуације донела је његова оставка која је, како је заведено у *Кодексу Велике цркве, дата својеволјно и неприписано*.²²

Османска власт није журила са решењем о избору или потврди неког од архијереја Васељенске патријаршије за новог ужичко-ваљевског митрополита. Поредићи то са стањем у Београдској митрополији, у којој је нови митрополит врло брзо постављен, може се извући закључак да се можда очекивао повратак Антима Зепоса у његову митрополију. То се није догодило, вероватно из разлога који су били уважени, посебно ако се има у виду да је био лошег здравља. Нови митрополит, Данило II, изабран је октобра 1814. између три кандидата. С обзиром на то да се радило о кандидату који претходно није био епископ, већ јеромонах, може се претпоставити да је тренутно био по вољи османских власти, док је Сабор на коме је био рукоположен а потом и интронизован значио само испуњавање форме.²³ Подаци из Патријаршијског кодекса о његовој каснијој смени делом осветљавају шта се у вези његовог избора догађало. Од највиших црквених власти оптужен је да је преваром дошао

¹⁹ Н. Радосављевић, *Антим Зепос, ужичко-ваљевски митрополит 1802–1814*, 281–282.

²⁰ Реч „амнестија“ изричито се не помиње, већ израз „пардон“, присутан у тадашњој терминологији, што би могло да се тумачи као дата милост Порте. А да је митрополиту Антиму амнестија свакако била дата, потврђује одобрење Патријаршије да поново оде у своју епархију, што без знања османских власти не би било учињено. *Исто*, 285.

²¹ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, Београд 2007, 117–118.

²² Д. Алексијевић, *Прилози за историју Српске цркве*, Весник СЦ за 1909 (Београд 1909) 125.

²³ На истом месту.

до свештенства, и да је сплеткама добио и епископски чин, као и Ужичко-ваљевску митрополију на управу.²⁴

У време између слома Србије 1813, и октобра 1814. године, обе митрополије у Београдском пашалуку добиле су нове митрополите. Међутим, њихов однос према верницима био је потпуно различит. Они су били одани османским властима, што је у датим околностима било реално и очекивано. Али, док је београдски митрополит Дионисије II одговорно вршио духовну мисију, Данило II се у Ужичко-ваљевској митрополији понашао супротно. Од економски уништеног народа, у коме је поред глади латентно била присутна и куга, потраживао је димницу чак од 1804. године. Тражење димнице за десет претходних година било је нереално и неутемељено на било ком патријаршијском акту издатом после поновне окупације Србије 1813.²⁵

Берат дат београдском митрополиту Дионисију II, као и акти Патријаршије који се односе на избор или смењивање митрополита, јасно показују да је вековима устаљени поредак по коме је деловала Православна црква у Османском царству у потпуности успостављен. У том времену, положај православних верника чак је био лошији него пре Првог српског устанка, када су својим угледом и ауторитетом оборкнезови могли да утичу на избор старешина појединих манастира или локалних свештеника, а верске слободе под Хаџи Мустафа-пашом биле знатно шире.²⁶ У том времену све је зависило од митрополита као појединаца, и од провинцијских османских власти оличених у београдском везиру Сулејман-паши Скопљаку, који за православне поданике није показивао разумевање. Немоћ Патријаршије да једног митрополита на периферији Османског царства уразуми и натера га на понашање достојно његовог високог звања, јер је у свом деловању имао подршку локалног везира, види се јасно из одлуке патријарха Кирила VI о свргнућу и рашчињењу Данила II, донетој октобра 1815, коју су потписали и синодски архијереји. Речи осуде његовог понашања у овом патријаршијском акту су знатно оштрије и од оних изнетих у жалби Срба.²⁷

---

²⁴ Исто, 126–127.

²⁵ Године 1815, у писму српских првака васељенском патријарху Кирилу VI, којим је тражена Данилова смена, наведени су само неки од његових грехова, међу којима и тај да је глобљење народа које је вршио *било особито*. Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије, 190–191*.

²⁶ Исто, 191–192.

²⁷ У овом акту описан је начин на који је довео у заблуду Свети Синод, и био рукоположен и посвећен за ужичко-ваљевског митрополита. Речи осуде су веома оштре: *беспримерна безбожност и одметништво, подмуклост и превара, сплеткарски напад, гажење светих закона, преступање црквених канона, онакажена савест, изопачено срце. У епархију је бануо попут грома, све је оштетио и покварио, као opak и гладан курјак и дивљи вукодлак растргао словесно стадо Христово, заклао и погубио тирански и свирепо*. У акту Патријаршије такође се помиње да га је у бекству ухватила *моћна и непобедива царевина*. Д. Алексијевић, *нав. дело, 126–128*.

Митрополита Данила II, који је због свог понашања добио и надимке „Дели-папаз“ и „Алаук“, државна власт сместа је препустила одлукама Патријаршије када је постао сметња у постизању договора са побуњеним Србима, која је тек тада могла да се озбиљно бави њиме и примерно га казни.²⁸

Други српски устанак подигнут је на Цвети, 11. (23) априла 1815. Његови узроци налазили су се у тешкој управи Сулејман-паше Скопљака и злоупотребама османских власти. Устанак је избио у политички погодном тренутку због нарасле моћи Русије, која је могла да постави питање спровођења 8. тачке Букурешког мира из 1812. Она се односила на права Срба као колективитета у Османском царству, а била је потпуно занемарена. Догађаји који су пратили устанак су се одмах одразили и на црквену структуру, иако је он брзо окончан споразумом новог војда, Милоша Обреновића и Марашли Али-паше.²⁹ Као и у Првом, и у Другом српском устанку је у редовима устаничке војске било свештеника, али су позиције митрополита биле битно различите у односу на време уочи избијања Првог српског устанка. Дионисије II Нишлија, београдски митрополит, све то време је био посвећен духовној мисији. Његова резиденција налазила се у Београду, војном и административном центру Београдског пашалука, због чега није имао превише простора за деловање друге врсте, а од власти није ангажован за посредовање код побуњених Срба. Такве околности довеле су до тога да је пасивно посматрање догађаја који нису задирали у сферу духовне власти било његов једини избор. Тако ће остати и у време када је примирје било склопљено, а српска депутација већ кренула за Цариград.

За разлику од њега, ужичко-ваљевски митрополит Данило II, код верника потпуно дискредитован и без било каквог духовног и моралног ауторитета, отворено се ставио на страну локалне османске војске. Његов лични писар саветовао га је да пређе на страну устаника и *новом вођи народа* преда новац који је имао, како би се искористио за набавку оружја и барута. О томе какво је мишљење о њему владало, говори и то да му је исти писар рекао да ће, због свог дотадашњег понашања, страдати пре од устаника него од османске војске, *како никад било није*. Придворни калуђери, Герасим и Филимон, који су му очигледно без воље служили, одмах су прешли на страну устаника, док се Данило II придружио опкољеној османској посади у ваљевском шанцу, одакле је пребегао у Босну.³⁰

Управо такве ситуације, у којима је понашање митрополита могло бити произвољно, и зависити од њихових личних карактера, као и склоности

²⁸ Осуђен је на боравак у манастиру Метеори, да би потом, пошто је изразио покајање, био послат у Свету Гору, где му је као обичном монаху дозвољена причест по молби бившег патријарха Григорија V (касније поново васпостављеног). Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 191–192.

²⁹ Исто, 129–130.

³⁰ Исто, 190–191; Љ. Н. Митровић, *Мелентије Никшић, епископ шабачки*, Београд 1910, 86; А. М. Поповић, *Поменик Шабачко-ваљевске епархије*, Београд 1910, 21.

београдског паше да то толерише, или да спроводи закон и спречава незаконите појаве, били су јасна порука кнезу Милошу Обреновићу колико је црквено питање у преговорима са Портом важно. Због тога је на њему инсистирано од самог почетка преговора о миру, што је довело до нових промена у црквеној структури.

Српска депутација, предвођена архимандритом Мелетијем Никшићем, која је по склапању примирја боравила у Цариграду, била је овлашћена да тражи његово рукоположење у архијерејски чин и устоличење на место ужичко-ваљевског митрополита, што је Патријаршији и саопштено. Смена Данила II „Алаука“, дотадашњег ужичко-ваљевског митрополита, представљена је као неопходан услов за успостављање нормалног црквеног поретка.³¹ На тај начин, без промене епархијске структуре, успоставила би се нова ситуација, са владикама Србима на челу обе митрополије, који би били од помоћи у довођењу у ред црквених послова, али и у комуникацији са османским државним и са вишим црквеним властима.

Међутим, изненадна смрт београдског митрополита Дионисија II крајем октобра 1815, довела је до тога да се депутацији у Цариграду шаљу различита упутства у врло кратком периоду, што је изазвало збуњеност, па је српским захтевима само делимично удовољено. Из Београда је 2. новембра 1815. стигло писмо о смрти митрополита Дионисија II, у коме се депутацији налаже да затражи да на чело Београдске митрополије дође протосинђел Гаврило, кога, како је у њему наведено, сав народ жели. Писмо је имало печат кнеза Милоша, али је послато без његове сагласности, па је истог дана опозвано.³² Потом су упућена писма патријарху и депутацији, у којима је поново указивано на неопходност смене Данила II са чела Ужичко-ваљевске митрополије, и потребу рукоположења и устоличења архимандрита Мелетија Никшића. Следеће писмо проузроковало је додатну забуну, јер је депутатима сугерисано да по својој слободној процени *промене прошењује, и Мелетија за Београд а протосинђела за Шабач заишту*.³³

Таква динамика промене захтева довела је до тога да депутација није била у стању да у потпуности реализује планове о уређењу црквених послова у Београдском пашалуку, иако је у њеном саставу био један од наугледнијих српских архимандрита. Из писама послатих истог дана, са различитим садржајем по истом питању, види се да се српска акција покретала брзо, али да је била импровизирана и без јасних спознаја о тренутним могућностима за успех. Када је реч о предложеном протосинђелу Гаврилу, Васељенској патријаршији није

³¹ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 131.

³² Писмом је сугерисана хитност поступка, укључујући предлог да Гаврило буде рукоположен од за ту прилику састављеног сабора од најближих архијереја у Софији, а да по рукоположењу новоизабрани владика продужи пут за Цариград, где би добио берат о потврђивању и патријаршијску синђелију. Љ. Н. Митровић, *нав. дело*, 87.

³³ *Исто*, 87–88; Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 131.

указано да се заправо радило о непопуларној личности, човеку који је у београдској цркви једном чак прекинуо литургију на словенском језику. Могуће је да је сматрано да би Патријаршија протосинђела Гаврила као Грка вероватно лакше прихватила за једног од митрополита него неког Србина, али да он није био пожељан на челу веће, Београдске митрополије.³⁴

Добро обавештена о свему што се дешавало, из извора који нису били само српски, Васељенска патријаршија је делимично изашла у сусрет молбама депутације. За ужичко-ваљевског митрополита је новембра 1815. изабран и рукоположен архимандрит Мелентије Никшић. Нови београдски митрополит постао је дотадашњи јеромонах Агатангел.³⁵ Када је реч о смени ужичко-ваљевског митрополита Данила II, Васељенска патријаршија је вероватно послушала и мишљење Порте, која га се у интересу мира са Србима лако одрекла.

Тада су наступиле измењене околности када је у питању Православна црква у Београдском пашалуку. Почео је процес који је водио ка стварању аутономне цркве, и одвијао се упоредо са јачањем српских власти и проширивањем њихове надлежности. Положај цркве је постајао све сигурнији и бољи, а верске слободе бивале веће. Насупрот томе, положај два митрополита бивао је све слабији, што је само на први поглед било противречно.

Избором нових митрополита изгледало је да је поново успостављен ред који одговара свима: османским властима, Васељенској патријаршији, верницима, али и српским представницима. Као у време постојања српске устаничке државе, у регулисању положаја цркве српске власти су поново имале важну улогу, с тим што је овај пут њихово постојање било прихваћено и од Порте.

Мере које је српска власт предузимала већ 1816. несумњиво су водиле ка ограничавању архијерејских права. Прва од њих била је позната као *Уредба за свештенство* од 16. фебруара (2. марта) 1816. године, која је опстала све до 1833. године. *Уредба* је посредно утицала на архијерејске приходе и на њихову потпуну надлежност над свештенством.³⁶ Тако је питање свештеничких прихода,

³⁴ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 131.

³⁵ Агатангел, митрополит београдски (1816–1825), био је Грк родом из Једрена. За њега епископ Јоаникије Нешковић наводи да је знао словенски језик, и да је био добро образован. По одласку из Београда изабран је прво за халкедонског митрополита, а убрзо (1826) и за васељенског патријарха. Умро је у Једрену као патријарх у оставци. I. Нешковић, *Беседе говорене епископомъ ужичким Јоанникиемъ*, Београд 1868, 323. У обзнани о Агатангеловом избору, он се назива и „ученопреподобни“, што потврђује наводе Јоаникија Нешковића о његовом знању и образовању. Д. Алексијевић, *Прилози за историју српске цркве*, Весник Српске цркве за 1910, Београд 1910, 129. Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 206–207. Својим тестаментом, патријарх Агатангел оставио је значајан фонд књига грчким школама и библиотекама у Једрену. *Тестамент митрополита Агатангела*, Архив САНУ, историјска збирка, 7575/3.

³⁶ М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, 2, Београд 1909, 646; Ђ. Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве*, 2, Београд 1991, 306; М. Петровић, *Финансије и установе*

које је било у домену духовних власти, и у складу са османским законским одредбама, преузето у надлежност без икаквих консултација са митрополитима.³⁷ Нови догађај, који ће битно утицати на даље јачање утицаја српских власти на црквене послове, било је убиство митрополита Мелетија Никшића. Заслужан архимандрит, угледан учесник српских устаничких покрета, добротвор који је помагао и штампање књига на српском језику, није се лако снашао у времену када је успостављен мир, а он сам добио епископски чин. Он се боље сналазио у ситуацијама различитих провизоријума, а лично није био склон да подржи тежње ка централизацији националне власти. У неспоразуму са ауторитетом кнеза Милоша, који је уз себе имао и апарат силе, Мелетије није могао да опстане. Убијен је 16. јуна 1816. године.³⁸ Административну управу над Ужичко-ваљевском митрополијом до избора новог митрополита тада је преузео поуздан човек кнеза Милоша, старшина манастира Никоље кабларско, Хаџи Атанасије Радовановић.³⁹ Уместо Никшића, изабран је нови митрополит, Герасим Домнин, трапезунтски Грк, који је у епархију дошао вероватно у касну јесен 1816, а најкасније до Богојављења 6. (18) јануара 1817.⁴⁰ Пре доласка у нову митрополију, Герасим је већ имао епископски чин, будући да је сам у писму кнезу Милошу Обреновићу навео да је „за неокесаријску митрополију опредељен био“.⁴¹

На почетку 1817, на челу две митрополије у Београдском пашалуку поново су били Грци, за своје време добро образовани и потпуно одани Васељенској патријаршији. У време њихове управе утицај српских власти на црквене послове све више јача, а оне доносе и одлуке које су чак биле у супротности са ранијим поретком. Већ пре Агатангеловог доласка у Београд, на снагу је ступила *Уредба о димничкој такси и њеном прикупљању*, којима је смањена врста владичанских прихода и тачно одређен њихов износ, док су неке од до тада уобичајених дажбина практично забрањене.⁴² Друга мера, препорука

обновљене Србије, 1, Београд 1901, 191; Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 136.

³⁷ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 137.

³⁸ Мелетије Никшић имао је и својеврстан политички програм, који је подразумевао увођење тетрархије у земљи. Чињеница да је био једини Србин у Београдском пашалуку који је у свом достојанству (у његовом случају архијерејском) потврђен султановим бератом, није му помогла да опстане, а ауторитет кнеза Милоша био је далеко јачи од било каквог вида опозиције. Љ. Н. Митровић, *нав. дело*, 69–77.

³⁹ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 137.

⁴⁰ Исти, *Шест портрета православних митрополита 1766–1891*, 66–67.

⁴¹ Исти, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 196.

⁴² *Кесим* – издавање нурија под закуп; *мирија, данак* – намет произвољно одређен црквама и манастирима, *клетвенице* – специфичан приход за свештенике под забраном, како би поново могли да врше своју дужност, *венчанице* – износи за венчања произвољно одређивани по имовном стању родитеља младенца. *Исто*, 222.

која је заправо била обавезујућа, односила се на обиласке епархије ради прикупљања димнице и вршења других митрополијских послова. Од 1818, њено прикупљање постепено су преузимали локални свештеници, чиме су трошкови били мањи. Жалбе из митрополијских канцеларија да се тако отвара могућност прикривања правог броја кућа у епархијама, а тиме умањује и износ прихода, биле су у неким случајевима оправдане, али нису донеле никакве резултате.⁴³

Нови већи неспоразуми између кнеза Милоша Обреновића и два митрополита настали су 1822–1823. године, и односили су се на финансијска, али и на духовна питања. Радило се поново о уредбама које су прво биле послате митрополитима, чиме је показано привидно поштовање њиховог ауторитета. Потом је Скупштина одржана 13–14. (25–26) децембра 1822. донела одлуку да им се одреди годишња плата одсеком, уз могућност да неке мање приходе прикупљају сами. Годишња плата износила би им по 18.000,00 гроша, с тим што би београдски митрополит имао и додаток од 2.000,00 гроша.⁴⁴ Исплата плата требало је да се врши из народне касе, а њихов износ, иако висок, био је знатно мањи него онај који је прикупљан од димнице и других дажбина у самим митрополијама. Такав начин исплате за митрополите је значио не само смањење прихода, већ и потпуну зависност од кнеза Милоша. У Крагујевцу је марта 1823. одржана и Скупштина свештенства која је подржала ту одлуку, док протести митрополита нису узети у обзир.⁴⁵

Друга мера, којом је делом оспоравана и митрополитска надлежност над свештенством, било је установљавање Конзисторије (духовног суда) маја 1823. Конзисторија је установљена по угледу на постојање таквог суда у Карловачкој митрополији, али без икакве канонске основе и уз противљење митрополита. Учешће световних личности у њеном раду само је учвршћивало митрополите у исправност њиховог противљења оснивању таквог тела. Митрополити нису желели да учествују у њеном раду, а првобитно су је чинили архимандрит Мелетије Павловић и ваљевски оборкнез Рака Тешић као представник световних власти.⁴⁶

⁴³ Исто, 223–224.

⁴⁴ Поред плате одсеком, митрополити су могли да за рукоположење свештеника и издавање синђелије добију по 50 гроша, за освећење антиминос 12, а цркве 100 гроша. Такође су могли да у договору са појединим верницима изврше одређене обреде уз накнаду, и да примају завештања дата цркви. М. Петровић, *нав. дело*, 193–194; Ђ. Слијепчевић, *нав. дело*, 306; Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 225.

⁴⁵ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 140–141.

⁴⁶ Конзисторија је за време свог постојања на дневном реду имала укупно 665 предмета. Угашена је јер није имала никакву канонску основу. У каснијем периоду, њени послови су делом пренети на Књажевску канцеларију. Исто, 142–143; М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, 2, 673–677, 682–690; Ђ. Слијепчевић, *нав. дело*, 308; Н. Ружичић, *Критика Закона о црквеним властима источно-православне цркве у Краљевини Србији*, Весник Српске цркве за 1891 (Београд 1891) 159–168.

Ова кључна питања у процесу успостављања контроле српских националних власти над митрополитима, покренута су у време када се Патријаршија налазила у веома сложеној ситуацији. Године 1821. покренут је Грчки устанак, а одговор на то био је одмазда османских власти. У самом Цариграду на вратима катедралног храма Св. великомученика и победоносца Георгија обешен је патријарх Григорије V, погубљено је више митрополита, а над грчким заједницама у градовима вршени су погроми. Та ситуација, међутим, иницијално није била мотив кнезу Милошу да тада приступи решавању поменутих питања, која ће трајно променити стање у митрополијама на простору под његовом управом. Јер, и сами Срби били су на опрезу због могуће одмазде османских власти, иако са устанком нису имали никакве везе.⁴⁷ Чак је и новом васељенском патријарху Јевгенију било наређено да пажљиво прати како се понашају кнез Милош и други представници српског народа, и о томе извештава Порту.⁴⁸

Међутим, два митрополита нису у потпуности схватала нове околности настале после 1815, јер се и сама српска власт временом мењала, а њене надлежности и ауторитет су све више јачали. Само свештенство је више лојалности показивало према кнезу Милошу него према њима. Јер, он је могао да их заштити од митрополита, док митрополити нису имали начина да их заштите од кнеза Милоша. И међу митрополитима је било разлике: Герасим Домнин лакше се прилагодио новим околностима, док је Агатангел настојао да се строго поштују његова архијерејска права, гарантована патријаршијском синђелијом и султановим бератом.

Проценивши да је митрополит Агатангел постао највећа препрека успостављању контроле над црквеним пословима, кнез Милош је одлучио да га код османских власти компромитује наводним везама са хетеријом. Са Абдурахман-пашом, београдским везиром, договорено је да буде оглобљен по слободној пашиној процени. Такође је морао и да за своју слободу моли кнеза Милоша лично, како би посредовао код Абдурахман-паше. Тиме је, коначно, и он био стављен под контролу кнеза Милоша, од кога је потпуно зависио. Убрзо потом, године 1825, изабран је за халкедонског митрополита и напустио је Београдску митрополију.⁴⁹ У међувремену, стекли су се услови за договор са Васељенском патријаршијом о исплати старих дугова, јер су српске власти повукле уредбе о платама митрополита, и расформирале Конзисторију.

Новом *Уредбом* од 2. (14) јуна 1825, кнез Милош је привидно изашао у сусрет митрополитима, вративши им право да уместо плате поново сакупљају

---

⁴⁷ Срби су и сами били под појачаним надзором османских власти, а тутори београдске цркве су 1821. затражили упутства да ли и како да склоне ствари из ње, јер је већина хришћана напустила варош. Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 139.

⁴⁸ *Велики везир Хаџи Салих-паша патријарху Јевгенију I, I 7. маја 1821.* Ориентална архивна колекција 19/79, Български исторически архив, Софија.

⁴⁹ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 206.

димницу и остале приходе у митрополијама. Али, она је садржала тачан износ готово свих прихода које су могли да потражују, а који су били значајно редуковани у односу на раније, тако да су једва могли да прикупе износе који су им били опредељени првобитном *Уредбом о платама* из 1823.⁵⁰ Укидање Конзисторије било је такође привидно попуштање ставу митрополита, подржаном од Патријаршије, да се ради о неканонски формираном телу чије одлуке за њих немају никакву обавезујућу форму. Српске власти су се, у ствари, Конзисторије практично решиле, јер је њено постојање у том облику почело да и њима ствара проблеме, пошто су се неки свештеници позивали на то да им једино она може судити. На тај начин духовна власт над свештенством је потпуно враћена у надлежност митрополита. Међутим, већ је било јасно да она не може бити реална без подршке српских власти.

Одласком митрополита Агатангела из Београдске митрополије 1825. завршио се важан период у историји Православне цркве на простору Београдског пашалука. Митрополит ужичко-ваљевски Герасим Домнин престао је да пружа отпор мерама кнеза Милоша, а на Агатангелово место дошао је митрополит Кирил, тада већ стар и болестан, изабран од Сабора архијереја у Цариграду августа 1825.⁵¹ После Кирилове смрти 1827, на београдску митрополитску катедру дошао је митрополит Антим, дотадашњи ловечки епископ, који је са кнезом Милошем био у добрим односима. Митрополити Антим и Герасим Домнин остали су на челу својих митрополија све до успостављања аутономне Православне цркве у Кнежевини Србији. Антим је, по добијању берата о наследности кнежевског престола, миропомазео кнеза Милоша у београдској цркви.⁵²

Кнез Милош није имао изражених предрасуда према митрополитима Грцима, нити је у комуникацији са њима деловао на личној основи. Чак и када је добијање аутономне Православне цркве у новоформираној Кнежевини Србији постало извесно, предлагао им је да остану у својим митрополијама.⁵³ Пошто су се они захвалили на тој понуди, кнез је као кандидате за епископске положаје имао у виду и странце, попут архимандрита Павла Кенгелца из Карловачке митрополије, или ученог бугарског архимандрита Неофита Бозвелија,⁵⁴ што посредно указује да није имао потпуно поверење у теолошку спремност и организационе способности кандидата из редова локалног свештенства.

Кнез Милош Обреновић је добро знао колико је црквена аутономија важно питање у заокруживању српске државне аутономије. На примерима вазалних кнежевина Влашке и Молдавије, које су двадесетих година 19. века биле прихватљив модел за српску аутономију, видело се колики је био утицај

⁵⁰ Исто, 231.

⁵¹ Д. Алексијевић, *нав. дело*, 553.

⁵² М. Гавриловић, *Милош Обреновић*, 3, Београд 1912, 293–300.

⁵³ Н. Радосављевић, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766–1831, управа Васељенске патријаршије*, 150.

⁵⁴ На истом месту; М. Гавриловић, *Милош Обреновић* 3, 499; И. Тодев и др., *Кой кой е сред българите XV–XIX в.*, 186–188.

цркве на локалне прилике, јер је молдовлашки митрополит миропомазао кнежеве приликом ступања на престо. Уколико би подршка духовне власти изостала услед несагласности Патријаршије због њиховог избора или због притиска Порте, легитимност таквог ступања на престо била би упитна, а оно скоро немогуће. А Влашка и Молдавија су биле аутономне кнежевине са вишевековном традицијом, док је српску аутономну државу тек требало формирати. У време када се српска аутономија постепено градила, отпор који су неким одлукама кнеза Милоша пружали митрополити посматран је као ометање тог процеса.

Уређењем нових односа са митрополитима до 1825. године, уз постизање договора са Васељенском патријаршијом о отплати заосталог дуга, смањен је фискални притисак на вернике. Сем тога, афирмисан је ауторитет српских националних власти. После митрополита Агатангела, нико од његових наследника није улазио у сукоб са кнезом Милошем, иако су неки од његових захтева и поступака били у супротности са канонским правом. Тако су, у времену од двадесет једне године (1804–1825) постављени темељи не само будуће аутономне државе, већ и аутономне цркве. А црквена аутономија је била један од битних елемената самосталности Кнежевине Србије.

Nedeljko V. Radosavljević

SERBIAN REVOLUTION AND CHURCH ISSUE 1804–1825

Summary

Almost all local Orthodox churches, apart from the Moscow Patriarchate and the Karlovac Metropolitanate existed in the Ottoman Empire from the 15th to the 19th century. The position of the Orthodox church in that state was established upon the Ottoman conquest of Constantinople in 1453 and did not change until the start of the tanzimat reforms in 1839. Churches were observed as communities of those of the same faith (*tayife*), until the millet system finally took shape in the 18th century. The millet system experienced gradual changes at the times of war and peace of the Serbian revolutions, when two metropolitanates in the Belgrade Pashaluk and their metropolitans were placed under the control of the insurgent authorities. However, the initial attempts to create the national clergy were neither successful nor recognised by any local church. After the First Serbian Uprising was crushed in 1813, the Ottoman order was fully restored, including the millet system. Still, upon the successful conclusion of the Second Serbian Uprising and the opening of negotiations with the Porte in 1815, the newly established Serbian authorities exerted an increasingly stronger influence on church circumstances, particularly in terms of the activity of metropolitans and the regulation of their income. Such influence is reflected in the number of decrees adopted from 1816 to 1825, which limited the clergy's rights in fiscal, and partly in administrative terms. The opposition of two metropolitans to decisions of Prince Miloš and Serbian assemblies was unsuccessful. Serbian authorities could still not change the number and borders of eparchies, or significantly influence the selection of metropolitans. Nonetheless, it was in this period that the foundations for the future autonomous Orthodox Church in the Principality of Serbia were laid. The year 1825 when metropolitan Agatangel stopped being the head of the Belgrade Metropolitanate marked the end of the period when Serbian authorities began to shape not only state autonomy, but also ecclesiastical autonomy that was recognised and canonical.

Key words: Serbian revolution, Ecumenical Patriarchate, metropolitanates, church autonomy, influence, power.

